

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МЕНСО ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 34.77:(02:004.9)(477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ
БІБЛІОТЕК ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
МАЗУРЕНКО Світлана Вікторівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
СІМСОН Ольга Едуардівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри цивільного права № 2;

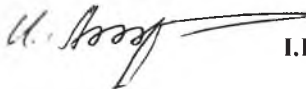
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
ТОКАРЧУК Людмила Михайлівна,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться «___» _____ 2017 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фоптанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У цей час спостерігається досить активний розвиток і зростання популярності електронних бібліотек, які дозволяють істотно підвищити швидкість надання інформації, що, у свою чергу, розширює доступ користувачів до неї. Їх поява є результатом не лише технічної еволюції (способу розміщення, збереження та передавання інформації), а й свідченням прогресу й удосконалення людських взаємин. Зі створенням і функціонуванням нової, специфічної інформаційної системи змінюється й процес передавання даних, який вдосконалює та водночас ускладнює регулювання суспільних відносин у сфері діяльності електронних бібліотек.

Проблема правового статусу електронних бібліотек в Україні є достатньо актуальною та поступово стає предметом дослідження різних наукових праць. На фоні загальної інформатизації суспільства вільний доступ до певних ресурсів має бути максимально забезпечений на законодавчому рівні. Одним із таких ресурсів є електронні бібліотеки. На сьогодні створення та діяльність електронних бібліотек в Україні лише частково регулюються чинним законодавством України. Однак уже зараз піднімається питання приведення їхнього правового статусу у відповідність до потреб сучасного суспільства, на що прямо вказано в Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 р., Державній програмі «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 р., Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р., Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека–XXI» затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р.

Утім, жоден із вищезазначених актів повністю не визначає правовий статус електронних бібліотек. Невирішеними залишаються питання щодо розмежування та співвідношення електронних бібліотек з мережею Інтернет, базою даних і традиційними бібліотеками, порядку створення електронних бібліотек, поповнення їхніх фондів, об'єктів електронних бібліотек та їх форм, проведення оцифрування бібліотечних фондів і постачання обов'язкового електронного примірника. Досить проблематичним є вирішення питань дотримання норм авторського права при функціонуванні електронних бібліотек. Актуальною проблемою також є уточнення термінології у сфері їхньої діяльності, зокрема поняття «електронна бібліотека» та ін.

Відсутність чіткої законодавчої регламентації діяльності електронних бібліотек значно ускладнює врегулювання суспільних відносин у цій сфері.

що підвищує ризик посягань на чужі результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Проблеми правового регулювання діяльності електронних бібліотек були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, серед яких Т. Ф. Берестова, Н. М. Буліч, К. В. Вігурський, Ф. С. Воройський, С. О. Галінська, Є. О. Горний, Г. О. Гуцол, І. О. Давидова, О. О. Даниліна, Ю. Г. Дишлова, А. О. Захаров, А. І. Земсков, М. В. Карпенко, В. Ю. Кемпе, А. Керевр, О. Г. Кириленко, М. Р. Когаловський, В. О. Копанєва, П. М. Лапо, Л. І. Мамчур, О. О. Мацкевич, Н. Ройберг, І. А. Павлуша, С. І. Паринов, Р. В. Поліщук, А. В. Соколов, А. А. Соляник, В. К. Степанов, В. М. Троцька, В. С. Філіппов, В. Р. Фірсов, А. М. Цапенко, Я. Л. Шрайберг та ін.

Водночас, у сучасній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження правового регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо поняття, ознак, видів електронних бібліотек, правових засад їх створення та функціонування, правового режиму використання ними творів, у тому числі творів у цифровій формі, а також удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Проблеми захисту права інтелектуальної власності в мережі Інтернет» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (держаний реєстраційний номер 0110U000671), а також виконання плану науководослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016–2020 рр. як складової плану науководослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правове та культурний вимір» (держаний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у здійсненні спеціального комплексного дослідження теоретичних і практичних аспектів діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України, а також формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі завдання: розглянути правові засади діяльності електронних бібліотек за законодавством України та окремих зарубіжних країн;

визначити поняття, ознаки та види електронних бібліотек;
з'ясувати співвідношення понять «електронна бібліотека», «база даних» і «мережа Інтернет»;

визначити види та форми творів в електронних бібліотеках;
охарактеризувати поняття «живі» твори та «сирітські» твори;
розмежувати оцифрування та цифровізацію при формуванні фондів електронних бібліотек та охарактеризувати порядок їх здійснення;

з'ясувати співвідношення понять оцифрування творів і репрографічного відтворення з урахуванням міжнародних та європейських стандартів;

розкрити особливості вільного використання творів електронними бібліотеками та охарактеризувати договірні відносини при формуванні фондів електронних бібліотек;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства у сфері діяльності електронних бібліотек.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері функціонування електронних бібліотек та використання ними творів.

Предметом дослідження є правове регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано низку загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. При дослідженні загальнотеоретичних аспектів діяльності електронних бібліотек було використано діалектичний метод пізнання правової дійсності (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). За допомогою формально-логічного методу було досліджено поняття «електронна бібліотека», «живий» твір, «аудіокнига», «сирітські» твори (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1). Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу змісту нормативно-правових актів у сфері діяльності електронних бібліотек (підрозділ 1.1). Використання методу системно-структурного аналізу дало можливість здійснити класифікацію електронних бібліотек, об'єктів електронних бібліотек, форм об'єктів електронних бібліотек (підрозділи 1.3, 2.1). Структурно-функціональний метод дозволив розглянути умови та функції діяльності електронних бібліотек (підрозділи 1.1, 1.3). Результати догматичного (логічного) аналізу, здійсненого відповідно до вимог визначеності, несуперечливості, послідовності й обґрунтованості суджень у межах загальнотеоретичних і цивільно-правових конструкцій, використані при формулюванні висновків та пропозицій. Метод конкретних соціологічних досліджень використовувався при дослідженні судової практики та виявленні правозастосовного значення правового регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод дозволив співвіднести міжнародно-правові акти, акти національного законодавства та окремих зарубіжних країн у сфері інтелектуальної власності (підрозділи 1.1, 2.2).

Нормативною основою дисертації є міжнародно-правові акти, акти Європейського Союзу, акти цивільного, кримінального, адміністративного

законодавства України та законодавства деяких зарубіжних країн (США, Німеччини, Великобританії та ін.).

Емпіричну основу дослідження становлять судова практика Європейського суду з прав людини, рішення судів, розміщені в Єдиному реєстрі судових рішень, рішення Верховного Суду України, а також постанови Пленуму Верховного Суду України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

сформульовано авторське визначення поняття «електронна бібліотека» як розподільної інформаційної системи, що містить, накопичує, зберігає різноманітні колекції оцифрованих і цифровізованих творів, здійснює їх обслуговування з дотриманням норм чинного законодавства, діяльність якої зорієнтована на широке коло користувачів через глобальні мережі передачі даних;

здійснено класифікацію аудіокниг за такими критеріями: 1) залежно від правової охорони аудіокниг: аудіокниги, що перейшли у суспільне надбання людства; аудіокниги, які вважаються «сирітськими»; аудіокниги, строк охорони котрих ще не закінчився, та які шляхом застосування аудіодискрипції можуть бути адаптовані для сліпих, осіб з порушеннями зору і хворих на дислексію; 2) залежно від суб'єкта виконання: аудіокниги, озвучені авторами самостійно; аудіокниги, озвучені диктором; аудіокниги, озвучені актором; 3) залежно від способу оформлення: аудіокниги, що мають просту форму оформлення (без використання музичних творів і акустичних технологій); аудіокниги, що мають ускладнену форму оформлення (з використанням музичних творів чи акустичних технологій);

запропоновано законодавчо визначити порядок публікації «живих» творів, які є науковими працями, виключно особами, що займаються науковою діяльністю, та в чітко визначених електронних бібліотеках, зокрема, в електронних бібліотеках при національних бібліотеках України та електронних бібліотеках державних установ або навчальних закладів, де працюють науковці;

виділено особливі умови вільного використання творів електронними бібліотеками. До таких творів віднесено: твори, що не охороняються авторським правом і суміжними правами; персональні дані про вчених; твори, що перейшли в суспільне надбання людства; твори, авторів яких неможливо знайти чи з авторами яких неможливо встановити зв'язок; твори, створені державним коштом і розміщені на державних сайтах (службові твори); твори, що є частиною архіву традиційних бібліотек; твори, які передаються електронним бібліотекам як обов'язковий примірник, однак лише тими бібліотеками, до

яких такі примірники надійшли, та з обов'язковим дотриманням авторських і суміжних прав; вільне використання творів з навчальною та науковою метою (добросовісне використання);

запропоновано з метою адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу створити репозитарій «Сирітські твори» офіційному сайті Українського агентства з авторських і суміжних прав;

обгрунтовано доцільність після проведення добросовісного пошуку правоволодільців і в разі відсутності відомостей покласти на Українське агентство з авторських і суміжних прав функцію повідомлення інформації про твори, визнані сирітськими, та внесення такої інформації до репозитарію «Сирітські твори»;

доведено, що дисертації (автореферати, відгуки офіційних опонентів) належать до гібридної форми існування твору та існують у двох рівнозначних формах. Однак дисертації, що були опубліковані у вигляді монографії, мають винятково аналогову форму. При її оцифруванні йдеться вже про оцифровану форму існування твору. Видається необхідним до гібридної рівнозначної форми існування твору віднести також різноманітні наукові журнали, в яких досить часто друкуються статті як в аналоговій, так і в електронній (цифровізованій) формах;

запропоновано доповнити ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» визначенням поняття сирітського твору: «сирітський твір – це твір із невідомим авторством або коли невідома особа, якій належить авторське право на твір» та ст. 22 Закону України «Про авторське право та суміжні права» окремим пунктом в наступній редакції: «п. 12) використання та відтворення творів, що визнані сирітськими та включені в репозитарій «Сирітські твори» на офіційному сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України»;

вдосконалено:

класифікацію електронних бібліотек, зокрема, запропоновано класифікацію зазначених бібліотек за такими критеріями: 1) за суб'єктом створення: електронні бібліотеки, створені фізичними особами, державними установами та приватними установами; 2) за способом доступу: відкриті; закриті; платні та безплатні; 3) за функціональною спрямованістю: електронні бібліотеки загального характеру та спеціалізовані електронні бібліотеки; 4) за змістовною складовою: прості та складні;

класифікацію аудіовізуальних творів, запропоновано класифікацію зазначених творів на таких підставах: 1) за формою вираження: аудіокасети чи аудіофайли; відеокасети або відеофайли; 2) за змістовою складовою: відеотвори; аудіотвори; аудіодокументи; аудіокниги; примірники творів із звукозаписом, зокрема й у спеціальному цифровому форматі для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з диспенсією, призначені для некомерційного використання спеціалізованими бібліотеками, бібліотеками навчальних закладів і центрів

реабілітації для інвалідів та дітей-інвалідів з вадами зору, громадськими організаціями сліпих, підприємствами, установами, організаціями, де працюють інваліди по зору;

класифікацію форм творів, які використовуються в електронних бібліотеках. Обґрунтовано доцільність класифікації форм зазначених творів за такими критеріями: 1) за сферою існування твору: цифрова форма, цифровізована форма та змішана форма; 2) за способом утворення цифрової форми: оцифрована форма, аудіовізована форма, цифровізована форма; 3) за способом існування творів: а) твори в рівнозначній і нерівнозначній формах; б) усталена форма твору та змінна форма твору; 4) за способом оформлення твору в електронних бібліотеках: проста форма та складна форма. У свою чергу, складна форма може поділятися на текстові твори з гіперпосиланнями (оцифровану форму з гіперпосиланнями, цифровізовану форму з гіперпосиланнями, відеотвори з використанням субтитрів; аудіотвори у спеціальному цифровому форматі для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією); 5) за способом поширення творів в електронних бібліотеках: 1) твори, що можуть поширюватися в електронному вигляді без можливості копіювання тексту; 2) твори, що можуть поширюватися лише в електронному вигляді з можливості копіювання тексту;

визначення поняття цифровізованої форми існування твору, під якою запропоновано розуміти форму творів, які створені в цифровій формі та не мають аналогової форми існування;

визначення поняття «живий» твір, «живими» творами пропонується вважати твори, що можуть існувати лише в цифровізованій формі з можливістю їх подальших змін і коригувань;

особливості та зміст договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з електронними бібліотеками. Запропоновано до змісту договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності «живого» твору, який створюється як службовий твір і майнові права на який належать працівникові та організації спільно, включати умову про зберігання за працівником (працівниками), який (які) створив службовий твір, права на використання такого твору для подальших наукових розробок і досліджень, а також внесення змін до них;

дістали подальшого розвитку:

положення про те, що поняття «електронна бібліотека», «база даних» і «мережа Інтернет» є різними поняттями, зокрема традиційні бібліотеки та електронні бібліотеки мають різний порядок створення і організацію фондів. Електронні бібліотеки можуть створюватися як самостійно, так і при традиційних бібліотеках. Бази даних виступають основним інформаційним ресурсом електронної бібліотеки. Мережа Інтернет може виступати допоміжним ресурсом в діяльності електронних бібліотек, оскільки будь-яка

електронна бібліотека є колекцією інформаційних об'єктів, однак зворотнє є неможливим;

обґрунтування необхідності усунення невідповідності чинної нормативно-правової бази потребам бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, формування електронних фондів і забезпечення ефективного функціонування служб електронної доставки документів через глобальні телекомунікаційні мережі. Запропоновано законодавчо закріпити порядок створення електронних копій документів для веб-архівів та їх вільне використання тільки в локальних бібліотечних мережах;

аргументація необхідності закріплення в Законі України «Про авторське право і суміжні права» понять «оцифрування» та «цифровізація» і в Законі України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» поняття «електронна бібліотека» з метою усунення прогалин у правовій регламентації діяльності електронних бібліотек;

положення про те, що правовою основою для публікації творів у відкритому доступі є укладання договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності із правоволодільцями авторських прав та використання відкритих ліцензій з метою розширення повноважень електронних бібліотек щодо поповнення своїх фондів;

теза про те, що оцифруванням твору є його відтворення. Переведення твору з аналогової форми в цифрову можливе лише при отриманні відповідного дозволу. Винятком є твори, що перейшли в суспільне надбання людства та твори, авторів яких неможливо знайти або з ними неможливо встановити зв'язок (так звані, «сирітські» твори). При цьому вважається, що переведення творів у цифрову форму не впливає на їх охороноздатність;

обґрунтування необхідності вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав відповідно до Директиви Європейського Союзу 2012/28/EU «Про деякі випадки можливого використання «сирітських творів» щодо визначення правового статусу «сирітських творів» в Україні;

положення про поширення обов'язкових примірників електронних видань. Запропоновано встановити обов'язкове безоплатне доставлення електронних видань закріпленим у додатку 1 «Перелік одержувачів обов'язкового безоплатного примірника видань України» до постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок доставлення обов'язкового примірників документів» від 10 травня 2002 р. № 608.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого наукового дослідження проблем правового регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України;

правотворчій діяльності – для удосконалення чинного цивільного законодавства у частині регулювання порядку створення та функціонування електронних бібліотек;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики створення та функціонування електронних бібліотек згідно з чинним законодавством;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Авторське право і суміжні права», «Правова охорона інтелектуальної власності у мережі Інтернет», а також підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.); Інтернет-конференції «Право інтелектуальної власності у мережі Інтернет» (м. Одеса, 22 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові і інституціональні механізми розвитку держави і права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 12 наукових працях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, 2 статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, та 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, а також висновків і списку використаних джерел (204 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з яких основного тексту – 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дисертаційного дослідження, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, формулюється наукова новизна одержаних результатів, висвітлюється їх практичне значення, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Поняття та загальна характеристика електронних бібліотек» складається з двох підрозділів, в яких досліджуються поняття «електронна бібліотека» та її види, співвідносяться поняття «електронна бібліотека», «база даних» та «мережа Інтернет», визначаються ознаки електронної бібліотеки як специфічної інформаційної системи, а також розкриваються особливості правового регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України.

У підрозділі 1.1. «Правові засади створення та функціонування електронних бібліотек» проаналізовано положення міжнародно-правових актів, актів Європейського Союзу та актів національного законодавства, законодавства окремих зарубіжних країн щодо створення та діяльності електронних бібліотек.

Встановлено, що у законодавстві України відсутні спеціальні нормативно-правові акти про діяльність електронних бібліотек. Основними національними нормативно-правовими актами, що забезпечують діяльність електронних бібліотек, є Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Закон України «Про авторське право та суміжні права» в частині формування фондів електронних бібліотек та Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» в частині регулювання діяльності електронних бібліотек, які створюються як юридичні особи або при традиційних бібліотеках.

Діяльність електронних бібліотек частково регулюється Законом України «Про авторське право та суміжні права», однак умови ст. 22 Закону щодо вільного відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом не поширюються на електронне відтворення, а, отже, дана стаття не може бути застосована до діяльності електронних бібліотек.

Обґрунтовано необхідність вирішення питання про досягнення справедливого та життєздатного балансу інтересів суб'єктів авторських та суміжних прав і власників (розпорядників) електронних бібліотек шляхом внесення відповідних доповнень до ст. 1 та ст. 22 Закону України «Про авторське право та суміжні права».

У підрозділі 1.2. «Поняття, ознаки та види електронних бібліотек» досліджено питання створення електронних бібліотек, визначено їхнє поняття, ознаки та види.

У процесі дослідження було з'ясовано, що поряд з терміном «електронна бібліотека» в науковій літературі застосовуються терміни «цифрова бібліотека», «машиночитана бібліотека», «віртуальна бібліотека», «комп'ютерна бібліотека» та «гібридна бібліотека». Доведено, що найбільш вдалим для позначення специфічної інформаційної системи є поняття «електронна бібліотека».

Проаналізовано точки зору науковців щодо визначення поняття «електронна бібліотека» як: зібрання електронних текстів (даних) (А. Б. Антопольський); структурованої колекції різнорідних електронних

документів (Вільям Армс, А. О. Захаров, В. С. Філіппов); сукупність локальних або розподілених ресурсів (А. І. Земсков, Я. Л. Шрайберг); автоматизованої системи традиційних бібліотек (Н. Ройтберга). На підставі цього встановлено співвідношення електронної бібліотеки з традиційною бібліотекою, базою даних та Інтернетом і виділено їх спільні та відмінні риси.

У підрозділі виокремлено специфічні ознаки електронних бібліотек, встановлення яких має значення при визначенні поняття електронної бібліотеки та формуванні нормативно-правової бази їх регулювання. Зроблено висновок, що електронна бібліотека є розподільною інформаційною системою.

Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення поняття електронної бібліотеки та сформульовано його авторське визначення.

У дисертації проаналізовані існуючі класифікації електронних бібліотек та запропоновано додаткові критерії їх класифікації: 1) за суб'єктом створення; 2) за способом доступу; 3) за функціональною спрямованістю; 4) за змістовною складовою.

Другий розділ «Правові засади використання творів у цифровій формі електронними бібліотеками» складається з двох підрозділів, в яких досліджуються види та форми творів в електронних бібліотеках та особливості оцифровки та цифровізації при формуванні фондів електронних бібліотек.

У підрозділі 2.1. «Види та форми творів в електронних бібліотеках» аналізуються різні підходи до класифікації об'єктів, які можуть бути розміщені в електронних бібліотеках, а також, виходячи із специфічної сфери діяльності електронних бібліотек, визначаються форми творів, які можуть поповнювати фонди таких бібліотек.

На підставі аналізу визначення понять «електронний документ», «електронне видання» й «електронна публікація» зроблено висновок, що вони є електронними текстовими ресурсами, які можуть поповнювати фонди електронних бібліотек. Зазначено, що в електронній бібліотеці можуть бути представлені електронні книги або інші текстові документи, а також аудіо- та відеоматеріали.

Під час дослідження було з'ясовано, що досить розповсюдженими є електронні бібліотеки, які містять аудіокниги. Водночас, законодавець чітко не визначає порядок створення таких книг та їх розміщення в електронних бібліотеках і в Інтернеті. Законодавець також не визначає поняття «аудіокнига». З метою усунення прогалів в законодавстві пропонується закріпити в Законі України «Про авторські і суміжні права» визначення поняття «аудіокнига». У підрозділі здійснюється класифікація аудіокниг за різними підставами та визначаються особливості правового регулювання їх створення та розміщення в електронних бібліотеках.

У підрозділі здійснюється класифікація за різними підставами аудіовізуальних творів, які можуть міститися у фондах електронних бібліотек, а також розмежовуються поняття «оцифровані» та «цифровізовані» твори. З метою дотримання прав інтелектуальної власності електронними

бібліотеками під час їх створення та функціонування здійснюється класифікація форм творів, які використовуються електронними бібліотеками. Характеризується кожна форма творів та досліджується порядок розміщення таких творів в електронних бібліотеках з дотриманням норм чинного законодавства України.

Встановлено, що цифровізованою формою існування твору є твори, що створені в цифровій формі та не мають аналогової форми існування твору.

У підрозділі розкривається поняття «живий» твір та пропонується законодавчо визначити порядок публікації таких творів виключно особами, які займаються науковою діяльністю та в чітко визначених електронних бібліотек, зокрема, в електронних бібліотеках при національних бібліотеках України та в електронних бібліотеках державних установ або навчальних закладів, де працюють науковці.

У підрозділі 2.2. «*Оцифрування та цифровізація при формуванні фондів електронних бібліотек*» визначаються поняття «оцифровка» та «цифровізація» та співвідношення між ними. Зазначено, що розмежування цих понять допоможе уникнути двозначності трактувань, а з позиції юридичної науки – створити відповідний механізм правового регулювання цифровізації як явища, процесу, а оцифрування – як певної операції, дій відповідних фахівців.

На підставі аналізу чинного законодавства України та судової практики зроблено висновок, що оцифруванням твору є його відтворенням. При цьому переведення твору з аналогової форми в цифрову можливе лише при отриманні відповідного дозволу. Винятком є твори, що перейшли в суспільне надбання людства, та твори, авторів яких неможливо знайти або з ними неможливо встановити зв'язок (так звані «сирітські» твори). При цьому зазначається, що переведення творів у цифрову форму не впливає на їх охороноздатність.

Зроблено висновок, що термін «репродукування творів» є різновидом терміну «відтворення творів». Репродукування творів також полягає у виготовленні поодиноких екземплярів завдяки використанню будь-яких технічних засобів. Репродукування допускається тільки в єдиному екземплярі, тобто для одного читача бібліотекою може бути виготовлений тільки один примірник твору.

В підрозділі зазначається, що цифрова копія може бути оригінальним художнім твором та охоронятися авторським правом як похідний твір. Цифрова копія твору, що належить до суспільного надбання, також може охоронятися авторським правом, якщо вона має досить оригінальний характер. Однак, якщо цифрова копія є простим відтворенням оригіналу, то вона не відповідає вимогам оригінальності та не підлягає охороні авторським правом.

Третій розділ «**Правовий режим використання творів електронними бібліотеками**» складається з двох підрозділів, у яких розкриваються особливості вільного використання творів електронними бібліотеками та

визначаються особливості договірних відносин при формуванні фондів електронних бібліотек.

У *підрозділі 3.1. «Вільне використання творів електронними бібліотеками»* аналізуються правові норми про обмеження прав авторів, а також положення ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» про перелік творів, які можуть вільно використовуватися з обов'язковим зазначенням імені автора. Встановлено, що дана стаття не відповідає реаліям сьогодення та потребує відповідних доповнень з урахуванням розвитку цифрових правовідносин.

Визначено та охарактеризовано умови вільного використання творів електронними бібліотеками та перелік творів, які можуть вільно використовуватися зазначеними бібліотеками відповідно до законодавства України. Серед умов вільного використання творів електронними бібліотеками виділено умову добросовісного використання творів при формуванні фондів електронних бібліотек з урахуванням рішення по справі «Authors Guild v. Google, Inc.» гільдії авторів США проти компанії Google, судовий розгляд якої тривав одинадцять років.

У підрозділі проаналізовано Директиву Європейського Союзу 2012/28/EU «Про деякі випадки можливого використання сирітських творів» та визначено необхідність удосконалення вітчизняного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав відповідно до законодавства Європейського Союзу шляхом створення репозитарія «Сирітські твори» на офіційному сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Створення на постійній основі такого репозитарію дозволить значно спростити процедуру визначення творів, які є сирітськими.

Внесено пропозицію про обов'язкове безоплатне доставлення примірника електронних видань одержувачам, зазначеним у додатку 1 до постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок доставлення обов'язкового примірників документів» від 10 травня 2002 р. № 608.

Обґрунтовано необхідність застосування для контенту веб-сайтів державних органів ліцензій Creative Commons. Запровадження такої ліцензії дозволить авторам та правоволодільцям вільно поширювати твори, а користувачам легально їх використовувати, а також інтегрувати в межах електронної бібліотеки нові файли з повними текстами документів і гіперпосилання на електронні документи, які вже розміщені в мережі Інтернет та повторно використовувати понад мільйон фото та сотні тисяч текстових матеріалів.

У *підрозділі 3.2. «Договірні відносини при формуванні фондів електронних бібліотек»* визначено коло суб'єктів договірних відносин у сфері діяльності електронних бібліотек та правовий статус таких суб'єктів.

Встановлено, що у світовій практиці використовуються два шляхи розв'язання проблеми дотримання авторського права у процесі надання

послуг з електронного надання документів. У підрозділі проаналізовано пряме ліцензування та колективне ліцензування.

У дисертації досліджено особливості застосування Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) про авторське право при формуванні договірних відносин з електронними бібліотеками.

Встановлено особливості договірних відносин з електронними бібліотеками, які мають значні розбіжності з традиційними договорами щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Електронні бібліотеки мають кілька шляхів виходу із ситуації обмеження своїх повноважень щодо формування фондів електронних бібліотек: укладання договорів із правоволодільцями творів; запровадження вільних ліцензій, зокрема ліцензій Creative Commons; вільне використання творів електронними бібліотеками з обов'язковим дотриманням авторських і суміжних прав; інтеграція в межах електронної бібліотеки нових файлів з повними текстами документів і гіперпосилань на електронні документи, які вже розміщені в мережі Інтернет.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш важливі положення та пропозиції.

1. У законодавстві України відсутні спеціальні нормативно-правові акти про створення та діяльність електронних бібліотек. Основними нормативно-правовими актами, що забезпечують діяльність електронних бібліотек, є ЦК України, Закон України «Про авторське право та суміжні права» в частині формування фондів електронних бібліотек та Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» в частині регулювання діяльності електронних бібліотек, які створюються як юридичні особи або при традиційних бібліотеках.

2. Для позначення сформованої специфічної інформаційної системи видається доцільним застосування терміну «електронна бібліотека». По-перше, поняття «електронна бібліотека» використовується в спеціальній літературі. По-друге, терміни «комп'ютерна бібліотека» та «машинозчитувана бібліотека» пов'язані з певним устаткуванням, «цифрова бібліотека» – зі способом запису інформації, «онлайнова бібліотека» – з принципом доступу, «віртуальна бібліотека» – заперечує реальність об'єкта, а термін «електронна бібліотека» охоплює всю сукупність зазначених ознак.

3. Під електронною бібліотекою в межах цього дослідження слід розуміти розподільну інформаційну систему, що містить, накопичує, зберігає різні колекції оцифрованих і цифровізованих творів та орієнтує свою діяльність на широке коло користувачів через глобальні мережі передачі даних, здійснюючи їх обслуговування з дотриманням норм чинного законодавства. Запропоновано зазначене поняття закріпити в ст. 1 Закону України «Про бібліотеку та бібліотечну справу».

4. Ототожнення електронних бібліотек з традиційними бібліотеками, базами даних та мережею Інтернет є помилковим. Відмінності між традиційними бібліотеками з автоматизованими бібліотечно-інформаційними системами та електронними бібліотеками такі: різні види носіїв інформаційної продукції (тверді та машинозчитувані) та певною мірою різний її видовий склад; різні технологічні засоби формування (комплектування) інформаційної продукції, а також склад засобів, які використовуються для її зберігання та надання користувачам; різний характер цілей і розв'язуваних завдань з обслуговування користувачів; різні організаційні форми створення та функціонування тощо.

База даних і електронна бібліотека за своєю сутністю є різними поняттями. Бази даних є основним інформаційним ресурсом електронної бібліотеки, яка виступає їх створювачем (центром-генератором бази даних, центром обробки бази даних) або користувачем чи інформаційним брокером, що забезпечує посередницькі послуги до віддаленого ресурсу.

Визначення електронної бібліотеки як колекції будь-якої інформації в електронній формі та мережі Інтернет є помилковим, оскільки позбавляє зазначену бібліотеку системності. Не будь-яке зібрання чи колекція книг може розглядатись як електронна бібліотека. При такому підході не враховується точно визначена стратегія формування та розвитку інформаційного фонду, каталогізація опис інформаційних об'єктів та низка інших питань. Будь-яка електронна бібліотека є колекцією інформаційних об'єктів, однак зворотнє є помилковим.

5. Форми творів в електронних бібліотеках можна класифікувати за такими критеріями: 1) за сферою існування твору; 2) за способом утворення цифрової форми; 3) за способом існування творів; 4) за способом оформлення твору в електронних бібліотеках; 5) за способом поширення творів в електронних бібліотеках. У свою чергу, аудіовізуальні твори, що можуть включатися до фондів електронних бібліотек, можна класифікувати за такими критеріями: 1) за формою вираження; 2) за змістовою складовою. Аудіокниги слід класифікувати залежно від: 1) правової охорони аудіокниг; 2) суб'єкта виконання; 3) способу оформлення.

6. У праві інтелектуальної власності поняття «аудіокнига» не використовується. Замість нього застосовується поняття «аудіовізуальні твори». Аналіз чинного законодавства України дозволяє дійти висновку, що правова охорона аудіокниг має кумулятивний характер: права авторів, композиторів належать до авторського права, а права виконавців, виробників фонограм – до суміжних прав, які захищаються Законом України «Про авторське право і суміжні права».

7. Переведення твору з аналогової форми в цифрову можливе лише при отриманні відповідного дозволу. Винятком є твори, що перейшли в суспільне надбання людства, та твори, авторів яких неможливо знайти або з ними неможливо встановити зв'язок (так звані, «сирітські» твори). При

цьому вважається, що переведення творів у цифрову форму не впливає на їх охороноздатність.

8. Репродукування є різновидом «відтворення». Репродукування полягає у виготовленні поодиноких екземплярів за допомогою використання певних технічних засобів. Репродукування допускається тільки в єдиному екземплярі, тобто для одного читача бібліотекою може бути виготовлений тільки один примірник твору. При цьому, репрографічним відтворенням не може вважатися процес оцифрування, а отже, положення ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» не стосуються використання творів електронними бібліотеками.

9. Цифрова копія може бути оригінальним художнім твором (наприклад, завдяки світловим ефектам чи іншій фотографічній роботі) та охоронятися авторським правом як похідний твір. Цифрова копія твору, що належить до суспільного надбання, також може охоронятися авторським правом, якщо вона має досить оригінальний характер. Однак якщо цифрова копія є простим відтворенням оригіналу, то вона не відповідає вимогам оригінальності та не підлягає охороні авторським правом.

10. Під цифровізованою формою існування твору слід розуміти твори, що створені в цифровій формі та не мають аналогової форми. До цифрових творів доречно віднести «живі» твори. Під «живими» творами пропонується розуміти твори, що можуть існувати лише в цифровізованій формі з можливістю подальшого внесення змін та доповнень. Доцільно законодавчо визначити порядок публікації «живих» творів, які є науковими працями, виключно особами, що займаються науковою діяльністю, та в чітко визначених електронних бібліотеках, зокрема, в електронних бібліотеках при національних бібліотеках України та в електронних бібліотеках державних органів або навчальних закладів, де працюють науковці, з можливістю внесення змін до таких творів. Видається необхідним закріпити у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначення поняття «живого» твору як твору, який може існувати лише в цифровізованій формі з можливістю його подальших змін та доповнень.

11. Електронні бібліотеки можуть вільно використовувати такі твори: твори, що не охороняються авторським правом і суміжними правами; персональні дані про вчених (використовуються електронними бібліотеками за умови закінчення строку їх охорони); твори, що перейшли у суспільне надбання людства; твори, авторів яких неможливо знайти або з авторами неможливо встановити зв'язок; твори, які створені за державні кошти та розміщені на державних сайтах (службові твори); твори, що є частиною архіву традиційних бібліотек; твори, які передаються електронним бібліотекам як обов'язковий примірник, однак лише тими бібліотеками, до яких такі примірники надійшли та з обов'язковим дотриманням авторських і суміжних прав; вільне використання творів з навчальною та науковою метою (добробовісне використання);

12. У договорах щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, які укладаються між електронними бібліотеками та авторами або праволодільцями при створенні та функціонуванні електронних бібліотек, слід включати до змісту договору особливі умови використання творів електронними бібліотеками. При розміщенні творів авторами самостійно договором має передбачатися певний механізм, який буде підтверджувати згоду автора з умовами розміщення та відповідальність автора в разі порушення ним авторських прав інших осіб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Менсо І. Електронні бібліотеки: історично-правовий огляд / І. Менсо // Юридичний вісник. – 2014. – № 1. – С. 227-232.

2. Менсо І. Понятійно-правовий аналіз дефініції «електронна бібліотека» / І. Менсо // Юридичний вісник. – 2015. – № 2. – С. 261-266.

3. Менсо І. Правове регулювання діяльності електронних бібліотек за законодавством України / І. Менсо // Юридичний вісник. – 2016. – № 4. – С. 283-289.

4. Менсо І.В. Договірні відносини, які виникають у зв'язку з використанням електронними бібліотеками творів літератури / І.В. Менсо // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Т. 1. – № 5. – С. 91-94.

5. Менсо І.В. Порядок здійснення оцифровки літературних творів для поповнення фондів електронних бібліотек / І.В. Менсо // Молодий вчений. – 2016. – № 12 (39). – С. 604-607.

6. Менсо І. Свободное использование объектов авторского права электронными библиотеками / И. Менсо // *Leges si viata*. – 2016. – № 12/3. – С. 48-51.

7. Menso Iryna. Classification of works forms as components of electronic libraries / Iryna Menso // *European political and legal discourse*. – 2016. – Т. 6. – № 3. – С. 119-125.

8. Право інтелектуальної власності : навч.-метод. посіб. / О.І. Харитоновна, С.В. Мазуренко, О.О. Кулініч, Р.Є. Еннан, Л.Д. Романадзе, І.В. Менсо. – Одеса : Юридична література, 2015. – 204 с. (Менсо І.В.: тема 16 до розділу II; тема 12 до розділу II у співавторстві з С.В. Мазуренко; тема 16 до розділу V; тема 12 до розділу V у співавторстві з С.В. Мазуренко).

9. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / Еннан Р.Є., Кулініч О.О., Мазуренко С.В., Менсо І.В., Романадзе Л.Д. – К. : Алерта, 2016. – 492 с. (Менсо І.В.: тема 12 – у співавторстві з Мазуренко С.В.; тема 16 розділу II; завдання до теми 12 у співавторстві з Кулініч О.О.; тема 16 розділу V).

10. Правове регулювання використання зображень у електронних бібліотеках за законодавством України : монографія / О.І. Харитоновна,

О.О. Кулініч, С.В. Мазуренко, І.В. Менсо ; НУ ОЮА. – Одеса : Юридична література, 2017. – 72 с. (Менсо І.В. : вступ, висновки, пункти 1.3, 2.1, 2.2 та пункти 1.1, 1.2 у співавторстві з С.В. Мазуренко).

11. Менсо І.В. / Правові аспекти створення електронних бібліотек / І.В. Менсо // «Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15-16 листопада 2013 р.). – Львів : Центр правничих ініціатив, 2013. – Частина I. – С. 102-104.

12. Менсо І.В. Правові аспекти створення електронних бібліотек / І.В. Менсо // Правове життя сучасної України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16-17 травня 2014 року). – Одеса : Юридична література, 2014. – Том I. – С. 510-512.

13. Менсо І.В. Понятійно-правовий аналіз дефініції «електронна бібліотека» / І.В. Менсо // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2015. – Том II. – С. 530-532.

14. Менсо І.В. Авторсько-договірні відносини у сфері діяльності електронної бібліотеки / І.В. Менсо // Право інтелектуальної власності у мережі Інтернет : матеріали інтернет-конференції (Одеса, 22 травня 2015 р.) / за заг. ред. О.І. Харитонової ; упоряд.: А. В. Кирилук, Н.П. Бааджи. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 104-106.

15. Менсо І.В. Правове регулювання діяльності електронних бібліотек за законодавством України / І.В. Менсо // Правові і інституціональні механізми розвитку держави і права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2016 року) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 550-552.

АНОТАЦІЯ

Менсо І.В. Правове регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація є першим спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України.

У дисертації розглянуто правові засади діяльності електронних бібліотек за законодавством України та окремих зарубіжних країн. Визначено поняття, ознаки та види електронних бібліотек. З'ясовано співвідношення понять

«електронна бібліотека», «база даних» та «мережа Інтернет». Визначено види та форми творів в електронних бібліотеках. Охарактеризовано поняття «живі» твори та «сирітські» твори. Розмежовано оцифрування та цифровізацію при формуванні фондів електронних бібліотек та охарактеризовано порядок їх здійснення. З'ясовано співвідношення понять оцифрування творів і репрографічного відтворення з урахуванням міжнародних та європейських стандартів. Розкрито особливості вільного використання творів електронними бібліотеками та охарактеризовано договірні відносини при формуванні фондів електронних бібліотекую.

Сформульовано науково обгрунтовані пропозиції з удосконалення цивільно-правового регулювання відносин, які виникають при функціонуванні електронних бібліотек.

Ключові слова: електронна бібліотека, цивільне законодавство, оцифровка, цифровізація, «сирітські» твори, «живі» твори, вільне використання творів електронними бібліотеками, договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, вільні ліцензії.

АННОТАЦИЯ

Менсо И.В. Правовое регулирование деятельности электронных библиотек по гражданскому законодательству Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс, семейное право, международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2017.

Диссертация является первым комплексным исследованием теоретических и практических аспектов деятельности электронных библиотек по гражданскому законодательству Украины.

В диссертации проанализировано правовое регулирование деятельности электронных библиотек в Украине и в отдельных зарубежных странах (США, Германия, Великобритания).

Определены понятия, признаки и виды электронных библиотек. Под электронной библиотекой понимается распределительная информационная система, которая содержит, накапливает, сохраняет разнородные коллекции оцифрованных и цифровизованных произведений, осуществляет их обслуживание с соблюдением норм действующего законодательства, деятельность которой ориентирована на широкий круг пользователей через глобальные сети передачи данных. Сформулированы признаки электронной библиотеки, которые способствуют определению ее как специфической информационной системы. Осуществлена классификация видов электронных библиотек на основании новых критериев классификации.

Раскрыто соотношение понятий «электронная библиотека», «база данных» и «сеть Интернет». В частности, установлено, что традиционные

библиотеки и электронные библиотеки имеют различный порядок создания и организации своих фондов. Электронные библиотеки могут создаваться как самостоятельно, так и при традиционных библиотеках. Базы данных выступают основным информационным ресурсом электронных библиотек. Сеть Интернет может выступать вспомогательным ресурсом в деятельности электронных библиотек, поскольку любая электронная библиотека является коллекцией информации, однако обратное является невозможным.

Исследованы виды и формы произведений, которыми могут пополняться фонды электронных библиотек, предложены критерии классификации форм и видов произведений, а также определены возможные условия и порядок их использования. Предложены критерии классификации форм аудиовизуальных произведений и аудиокниг.

Определены понятия «сиротские» произведения и «живые» произведения, а также порядок их правовой регламентации.

Проанализированы понятия «оцифровка» и «цифровизация». Установлено, что оцифрованными произведениями являются произведения, которые были переведены с аналоговой формы в цифровую, а цифровизованными произведениями являются произведения, созданные в цифровой форме и не имеющие аналоговой формы. Определен порядок проведения оцифровки и цифровизации при формировании фондов электронных библиотек.

Установлено соотношение понятий оцифровка произведений и репрографическое воспроизведение с учетом международных и европейских стандартов.

Раскрыты особенности свободного использования произведений электронными библиотеками и указан перечень случаев такого использования. К таким произведениям, в частности, относятся: произведения, которые не охраняются авторским правом и смежными правами; персональные данные ученых; произведения, перешедшие в общественное достояние человечества; произведения, авторов которых невозможно найти или с авторами которых невозможно установить связь; произведения, созданные за государственный счет и размещены на государственных сайтах (служебные произведения); произведения, которые являются частью архива традиционных библиотек и др.

Рассмотрена специфика договорных отношений при формировании фондов электронных библиотек. Охарактеризованы условия использования свободных лицензий. Раскрыты их преимущества.

Сформулированы научно-обоснованные предложения по совершенствованию гражданско-правового регулирования отношений, которые возникают при деятельности электронных библиотек.

Ключевые слова: электронная библиотека, гражданское законодательство, оцифровка, цифровизация, «сиротские» произведения, «живые» произведения, свободное использование произведений электронными библиотеками, договорные отношения по распоряжению имущественными правами интеллектуальной собственности, свободные лицензии.

SUMMARY

Menso I.V. Legal Regulation of the Activity of Electronic Libraries under the Civil Legislation of Ukraine. – The manuscript.

Thesis for the Candidate of Legal Sciences Degree, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family law; Private International Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

The dissertation is the first special comprehensive study of theoretical and practical aspects of the activity of electronic libraries under the civil legislation of Ukraine.

The legal principles of activity of electronic libraries according to the legislation of Ukraine and certain foreign countries are considered. The definition, features and types of electronic libraries are identified. The correlation between the concepts «electronic library», «database» and «Internet network» are researched. The types and forms of works in the electronic libraries are determined. The concepts of «living» works and «orphan» works were characterized. Digitization and digitalization are differentiated during the formation of electronic library collections and the order of their implementation is described. The correlation of the concepts of digitization of works and reproduction, taking into account international and European standards, is determined. The peculiarities of the free use of works by electronic libraries are revealed and contractual relations that arise during the process of formation of electronic library collections are characterized.

Scientifically substantiated proposals on the improvement of civil law regulation of relations that arise in the process of functioning of electronic libraries were formulated.

Key words: electronic library, civil legislation, digitization, digitalization, orphan works, «live» works, free use of works by electronic libraries, agreements on the management of intellectual property rights, free licenses.

Підписано до друку 15.11.2017 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1711-1а.

Видавиик і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.